

Juli Zeh ○ ∨
KUŇ
LÁSKA I ZÁVISLOST

KAZDA

Juli Zeh

KUŇ

LÁSKA I ZÁVISLOST

KAZDA

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o., v roce 2023.

Nové sady 2, 602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

tel.: +420 725 518 237

Elektronické vydání:

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

Datum poslední aktualizace: červenec 2023

Formát elektronické knihy: EPUB

ISBN 978-80-7670-138-0

Vytvoření elektronické verze PureHTML.cz, 2023

Papírové vydání:

Původní název: *Gebrauchsanweisung für Pferde* od Juli Zeh

© 2019, 2022 Piper Verlag GmbH, München/Berlin

1. vydání

Překlad: Jana Zoubková

Jazyková redakce a korektura: Michaela Šmejkalová, Tereza Filinová

Odborná korektura: Zuzana Tillerová

Sazba: Kristýna Franková

Obálka: Pavel Ševčík

Fotografie na obálce: Shutterstock / Horse Crazy

Fotografie autorky na obálce: Heike Huslage-Koch

Tisk a vazba: CPI Moravia Books s.r.o., Pohořelice, Česká republika

ISBN: 978-80-7670-117-5

Knihy lze zakoupit v knihkupectvích nebo výhodně přímo u nakladatele na
www.knihykazda.cz.

Z německého originálu
Gebrauchsanweisung für Pferde
vydaného nakladatelstvím Piper M◆ünchen
v roce 2022
přeložila Jana Zoubková.

*Pro Nea a Davida
a jelenicovou bundu*

O LÁSCE KE KONÍM MÍSTO PŘEDMLUVY

Největší štěstí na zemi se nachází na hřbetě koně.

V dětství jsme si s kamarádkami vzájemně psaly tuhle větu do památníků. A myslely jsme to vážně. Každé slovo.

Já byla do koní blázen. Jedna z těch holek, která obsedantně tráví každou volnou minutu ve stáji u jezdeckých koní. Pokoj jsem měla vytapetovaný plakáty s koňmi, pořád jsem četla knihy o koních a školní sešity jsem měla pokreslené koňskými hlavami. Holky koňařky – každý je zná, nikdo je nemá rád. Především kluci se tváří pohrdavě: Koně – to je totálně pro holky! Ovšem ruku na srdce, copak není všechno, co holky rády dělají, tak trochu trapné, emancipace sem nebo tam?

Naštěstí jsou holky koňařky tak pohlcené svou posedlostí, že mínění druhých o jejich koníčku je nijak zvlášť nezajímá. Já si aspoň nevzpomínám, že by nás dobírání spolužáků moc bralo. Říkaly jsme si: „Jenom závidí!“ Tehdy jsem si myslela – závidí nám. Protože máme něco, co je pro nás opravdu důležité. Dnes vím, že záviděli spíš těm koním.

Láska ke koním je fascinující i pro ty, kteří jí nepropadli. Čas od času se objevují studie, které se snaží objasnit, co za tím vězí. Jak je možné, že člověk už v tak mladém věku pro něco hoří tak, že je ochotný pro to obětovat celé své kapesné, brzy ráno roznášet noviny a večer sekat trávníky, aby si mohl jednou týdně dopřát hodinu jezdeckého výcviku navíc. A proč koňský virus napadá především ženskou polovinu lidstva?

Je jisté, že holky koňařky jsou mnohem méně holčičí, než se obecně traduje. Mnohem míň se zajímají o Annu a Elsu nebo barbíny. Jejich oblíbené barvy

nejsou růžová a lila, nýbrž popelavě šedivá, slámově žlutá a blátivě hnědá. Netráví čas tím, že plastovým poníkům zaplétají hřívu do copů. Naopak mají bojovnou povahu. Bez ohledu na to, jestli lije jako z konve, fouká severák, je úmorné vedro nebo padá sníh – najdete je na jízdárně, ve výběhu nebo v terénu. Nebojí se umazat, vědí, jak se zachází s lopatou a vidlemi na kydání hnoje, možná dokonce umějí jezdit s traktorem. O letních prázdninách tráví spoustu hodin těžkou fyzickou prací s nejistou nadějí, že odpoledne budou smět jezdit na jednom ze špičkových koní majitele stáje, aby se zahřál. Když jde o to, aby v jezdecké hodině získaly nejlepšího výukového koně, jako konkurentky jsou k sobě nemilosrdné. I po nejhorším pádu do písku vrávoravě vstanou, oklepou si oblečení a vylezou zpátky na koně, protože jedna z nejdůležitějších jezdeckých pouček zní: Kdo spadl, musí zase okamžitě nasednout.

Jezdectví je sport s vojenskými kořeny. Pozůstatek vojenského ducha působí dodnes. Je to patrné na někdy dost drsném tónu v jezdeckých areálech. I na předpisovém oblečení na závodech a na tom, co od sebe mnozí jezdci a jezdkyň očekávají – disciplínu, nasazení a tvrdost. Jezdectví také patří k nejnebezpečnějším druhům sportu. Právě na začátku se z koně často padá. To jistě není nic pro fňukny.

Tím absurdnější je, že přesto existují tendence vysvětlit lásku ke koním latentně sexistickými motivy. Mladé ženy se prý s koněm cvičí na zamilování do prvního muže. Zároveň už instinktivně trénují péči o potomstvo. A nemá snad celá ta záležitost se zvířaty překypujícími silou, na nichž se sedí obkročmo, nakonec i sexuální složku?

Zřejmě je pořád ještě nepředstavitelné, že něco, pro co se holky nadchnou, nemá *nic* společného s dětmi, těhotenstvím, porodem a péčí o potomky.

Jako argument pro toto degradující vysvětlení se občas uvádí, že většina holek tento koníček pověsí na hřebík, jakmile jsou dost staré, aby měly prvního „skutečného“ přítele. Jako by to něco dokazovalo! Jistěže některé ztratí zájem o jezdectví v pubertě. Ale totéž platí pro kluky, kteří přestanou v šestnácti hrát fotbal. Takové jevy nic nevysvětlují. Především nevysvětlují, proč má láska ke koním tak neobyčejnou moc, která přímo mění život.

Nemám k dispozici statistická data, ale domnívám se, že nadšení pro koně přetrvá do dospělosti dokonce častěji než provozování jiných sportů. Mnozí

začínají jezdit v dětství a jezdeckví zůstávají věrní po celý život. U jiných se láska ke koním znovu probudí v pozdějším období života. Další se infikují virem lásky ke koním až jako dospělí. Podle odhadů Německé jezdecké federace (FN) žijí v Německu asi čtyři miliony dospělých jezdců. Čtyři miliony! Z toho je sedmdesát osm procent žen. A 1,3 milionu koní obojího pohlaví. V německém olympijském sportovním svazu zaujímá jezdecká federace s takřka 700 000 členy osmé místo.¹

Tolik fakta. Jezdeckví je tedy sport, který se těší velké oblibě především u žen. Konec příběhu? Ne. Protože jezdeckví je víc než sport. Skoro bych řekla, že sportovní aspekt tvoří nejmenší část vztahu člověka a koně bez ohledu na to, kolik času spolu stráví v sedle. To ostatní je... zblázněnost do koně.

Samozřejmě existují i sportovci zbláznění do tenisu, cyklistiky nebo trampolíny. Ale není to totéž. Jezdeckví zahrnuje zvíře. Už jen to znamená zvláštní postavení mezi všemi ostatními druhy sportu. Koně jsou jediní čtyřnozí sportovci, kteří se účastní olympijských her. Zdůrazněme, že jsou sportovci, ne sportovní náradí.

Je tu ještě jeden rozdíl, difúznější a zároveň zásadní. Jezdeckví je příběh štěstí. „Největší štěstí na světě je v míči.“ Tak tuhle větu v žádném památníčku určitě nenajdete. U jiných druhů sportu jde o zábavu, tělesnou kondici, týmového ducha nebo ctižádost – ale ne zároveň o štěstí. Když ve většině případů lidem nestačí ke štěstí blahobyt nebo láska, jak se to může dařit volnočasové aktivitě?

A přece je to úsloví pravdivé. Jako bývalá holka koňařka vím, o čem mluvím. Znáš tu chvíli štěstí, když člověk může sám přivést oblíbeného koně z výběhu. To blaho zabývat se koněm, krmit ho, čistit, poslouchat, jak žvýká seno. Cítit pod rukama teplé mohutné pokojné tělo. Nasávat jeho pach. Možná i jezdit, když to finance nebo blahovůle trenéra dovolí. Tenisová raketa nebo kolo musí dobře fungovat. Také kůň musí nějak fungovat. Ale především přináší svému člověku štěstí.

Mnoho krásného, ale i hrozného, co se v jezdeckém světě děje, souvisí s tímto podivuhodným nárokem. Láska ke koním se bere doslova. Kůň je příslib štěstí. Nic menšího než to.

Mě koňský vir nikdy neopustil. Během studia jsem neměla ani peníze, ani příležitost jezdit, ale později se ke mně koně vrátili. Dnes jsem žena koňařka par excellence. Jedna z těch, která tráví víc času s koňmi než prací. Neustále mám špínu za nehty. U večere pronáším věty typu: „Dokud se Kazimír bude opírat do udidla, nestojí pevně na zadní noze ani neuvolní plece. Takže nemůžeme vůbec začít s letnými přeskoky.“

Členové rodiny pokývnu hlavou a utrousí: „Aha.“ Šťěstí koňaře očividně nespočívá v tom, že mu ostatní rozumějí. Ale v čem tedy?

Příběh člověka a koně je kupodivu málo známý. Aktuální výzkumy předpokládají, že kůň byl domestikován před více než pěti tisíci lety a nejdříve ho lidé používali jako tažné zvíře a k nošení břemen. Z roku 2 800 př. n. l. pocházejí první zmínky o využití koně jako jezdeckého zvířete.

Jezdectví získalo na významu s válečnictvím. Ale i v civilním prostředí jsou koně neodmyslitelně spjatí s kulturními dějinami lidstva. Zemědělství, obchod, mobilita – bez koní bychom nebyli takoví, jací dnes jsme.

Ale stačí to k vysvětlení, proč mnou někdy projede radost jako elektrická rána, když pozoruju své koně ve výběhu? Souvisí to s tím, že jejich předci táhli kočáry mých předků? Asi těžko.

Někteří přátelé koní si svou lásku k nim vysvětlují z estetického hlediska. Koně jsou projevem krásy ve zvířeti. Silní, hezcí, elegantní. Estetika jistě hraje v mnoha oblastech jezdecké role, zvláště v drezuře, kde jde o vyjádření harmonie a vyváženost v pohybech. Ale ruku na srdce. Průměrný člověk není špičková modelka a průměrný kůň nevypadá jako hvězda drezury Damon Hill. Tlusté břicho nebo rýsující se kosti, spíše pohodlné nebo moc prudké pohyby jsou u koní stejně jako u lidí normální. Zvíře, které vidím ve výběhu za mizerného počasí, má strupovitou kůži a zabahněné nohy, je možná milé, ale určitě není ztělesněním krásy. Ovšem koně mají měkké nozdry a laskavé oči, to však mají jiní býložravci také.

Myslím, že když přistoupíme ke dveřím boxu nebo k oplocené louce, srdce se nám nerozbuší silněji kvůli kulturním dějinám ani estetickému požitku. Je to složitější. Koně jsou vlastně divoká zvířata. I po tisíciletích chovu jsou jejich instinkty neporušené. Na rozdíl od většiny psů a koček by byli kdykoliv schopní uživit se ve volné přírodě. Nepotřebují člověka, aby přežili. Přesto

jsou ochotní pracovat s námi a pro nás. A víc než to – nabízejí nám něco nevídaného, nabízejí nám, abychom se stali součástí jejich stáda. Rozhodně to činí v případě, kdy ještě neudělali s lidmi žádnou špatnou zkušenost.

Po čtyřiceti letech sportovního jezdeckví mě tento fenomén stále hluboce dojímá. Zřejmě existuje pozoruhodná touha po kontaktu mezi člověkem a zvířetem. A nejen v nás, ale i ze strany zvířete. Dva druhy, které nemají společný jazyk, spolu chtějí navázat vztah. Ačkoliv žijí ve zcela odlišných světech a jsou dokonce nepřátelé v potravním řetězci. Koně v člověku podle přimhouřených očí a cílevědomých pohybů poznají masožravce a lovce. Oni jsou býložravci a stále žádaná kořist. Přesto nám dávají tuto nepochopitelně noblesní nabídku. A tím rozezní skrytou strunu v hloubi našeho nitra. Kdo tento zvuk jednou zaslechl, nikdy na něj nezapomene.

V duchu to vidím takto: Kůň stojí na okraji divočiny, člověk na prahu civilizace. Oba udělali krůček ven ze svého hájemství. Dva diplomaté, jeden z říše zvířat, druhý ze světa lidí. Uzavřou smlouvu. Je to svazek, který v určitých okamžicích zaceluje trhlinu, které protíná svět od chvíle, kdy se člověk rozhodl, že už není součástí přírody. Podmaňte si zemi! My lidé jsme učinili kdeco, abychom ze sebe udělali protiklad ostatních stvoření. Dobyvatelé, vládci, ničitelé, možná někdy také ochránci a strážci, ale nikdy jejich součástí. Koňovi je to jedno. Přijde prostě blíž a pokusí se komunikovat.

Jde tedy o vztah. O zázrak spojení navzdory všem bariérám. Hledáme-li vysvětlení pro genderově specifické rozdíly, nalezneme odpověď na otázku, proč jsou od té doby, co už koně nemusí být válečným nástrojem nebo dopravním prostředkem, ze tří čtvrtin jezdkyňmi ženy, možná nejspíš tady – protože i v moderním světě se o komunikaci a vztahy zajímají především ženy.

Když mluvím o takovém svazku mezi člověkem a koněm, nemá to nic společného s koňmi, jako je Fury, Black Beauty nebo Ostwind. Většina koní v knihách a filmech okamžitě příběhne na každé zahvízdnutí a jsou přinejmenším tak inteligentní jako jejich lidský partner. Jako malá jsem takové příběhy taky hltala. Ale vykrešlují samozřejmě naprosto špatný obraz.

Když se v literárním příběhu objeví kůň, děj se obvykle drží pevného vzoru. Zpočátku je kůň divoký a nelze se ho ani dotknout. Buď utrpěl nějaké trauma, nebo je to přímo divoký mustang. Potom se objeví někdo velmi

mladý, holka nebo kluk, a kůň se do této osoby na první pohled zamiluje. A je to láska i z opačné strany. Od této chvíle se kůň začne chovat jako člověk nebo aspoň jako pes. Všechno chápe a všechno dokáže. Většinou neabsolvuje žádný základní sportovní výcvik, přesto na něm jezdí jeho milovaná osoba prostě proto, že se rozhodla, že bude jezdecký kůň. Možná nakonec i vyhraje nějaké závody.

Lze to odbýt jako běžný hollywoodský kýč nebo kýčovitou knihu pro mládež, které si nezaslouží pozornost. Problém ale je, že takové příběhy reálně existujícím koním škodí. Vytvářejí očekávání, které ovlivňuje nejen myšlení laiků, ale i zkušených koňáků.

Z perspektivy Furyho je polidštění koně podmínkou pro úspěšný styk člověka a zvířete. Jen si poslechněte, jak majitelé koní hovoří ve stájové uličce o svých zvířatech: „Cayenne mě dneska zase chtěl pořádně rozzlobit.“ – „Dario je našťvaný, protože jsem u něj celý týden nebyl.“ – „Na závodech jsem si všiml, že Mylord chce za každou cenu zvítězit.“ – „Dej si pozor, Carina má něco za lubem!“ – „Shining právě prodělává fázi vzdoru.“

Mýtus o Ostwindovi od koně žádá, aby se stal někým, kým ani náznakem není. Zázračná metamorfóza je potom předpokladem pro veškeré soužití. Kůň je chválený a milovaný, když se chová (zdánlivě) jako lidský přítel. A křičí se na něj, dokonce se trestá, pokud svého člověka „zklame“. Když se majitelé koní vytočí a dávají koni co proto otěží a ostruhami nebo jej dokonce bijí, není to z nenávisti. Je to z uražené lásky. Ze zklamání nad „nevděkem“ koně, pro kterého se přece každý den div nepřetrhnou. Nebo je příčinou vztek, protože kůň je „neposlušný“ a „vzdorovitý“. Jako by byl kůň malé dítě.

Přitom všechny tyhle pojmy se ke zvířeti vůbec nehodí. Kůň se chová podle svých instinktů a vždy podle logiky své přirozenosti. Koni je úsilí, aby svým chováním člověka rozzlobil, úplně cizí. Pokud lidé přesto reagují nekontrolovaně na údajné nezpůsobné chování, je to snaha o polidštění koně. Nezdařený kontakt s koněm si berou osobně. Jejich ego je dotčené, kůň za to musí pykat. Musí svému člověku přece rozumět a zohledňovat jeho emoce! Ale žádný kůň na světě taková očekávání nenaplní. A důsledkem falešného očekávání je vždy velká nespravedlnost.

Topos divokého zvířete, které se zkrotí pouhou láskou, je nesmírně fascinující. Mustangy lze skutečně zkrotit, dokonce v pozoruhodně krátké

době a zcela bez násilí. Nicméně v tom nehraje roli ani tak láska, jako odborné zacházení. I traumatizované koně lze zbavit strachu, když člověk ví, jak to udělat. Ale na konci takového procesu sblížení je pořád zvíře. Možná bude ochotné se svým člověkem spolupracovat. Ale zřejmě okamžitě nepřiběhne, když na něj hvízdáme.

Ve filmech a knihách se koně musejí naučit, jak lidé myslí, aby bylo možné mezidruhové přátelství. Ve skutečnosti je to právě naopak. Chce-li člověk přijmout koně nabízený vztah, musí se umět dorozumět koňskou řečí. Musí se naučit alespoň její základy. Koňštinu pro začátečníky.

Kdo zvládne přiměřený komunikační systém, může dokonce i ve styku s domněle problematickými koňmi dosáhnout překvapivých úspěchů. Někdy už po několika minutách kontaktu. Z této skutečnosti vznikla figura zaříkávače koní. Rovněž idea divokého zvířete, které se obratem promění v nejlepšího přítele.

V tomto smyslu je láska ke koním dvousečná zbraň. Je blahodárná, pokud si člověk připustí, že jeho kůň je kůň. Jakmile se však pokusí vědomě či nevědomě koně svou náklonností proměnit v něco lidského, jako se to stává v pohádkách, když princezna políbí žábu, láska ke koni se promění v jed. Protože kůň nikdy nebude naši lásku opětovat tak, jako to umí člověk. Nedluží nám ani vděk, ani poslušnost. To, co nám nabízí, je jeho důvěra, pokud se budeme chovat důsledně a spolehlivě. Potom si k nám vytvoří trvalý vztah a bude ochotný k obdivuhodným výkonům. Jemně, bez nátlaku. Jen proto, že to od něj žádáme.

Mluvit o vztazích je vždycky těžké. Už ve vztahu mezi námi a jiným člověkem často chybějí slova. Známost, přátelství, láska, to jsou jen nálepky, které poukazují na něco mnohem většího, komplexnějšího v našem srdci. Pro „mezidruhové“ vztahy takové pojmy vůbec neexistují. Jak se nazývá vztah mezi koněm a člověkem? Mezidruhová symbióza? Stádní společenství různých druhů? Vztah homo–equus?

Bez ohledu na název je jisté, že takový vztah obšťastňuje. Mě rozhodně. Čím častěji zažívám chvíle souladu se zvířaty, harmonii mezi dvěma zcela rozdílnými bytostmi, mlčenlivé porozumění na základě nepatrných signálů, tím víc po nich toužím. Tato zvláštní forma zdatu vyvolává závislost. Proto jsem ochotná investovat mnoho času, sil a peněz do činnosti, která je víc než koníček nebo sport. Správně chápaná láska ke koním je stav duše, životní